

УДК 37.032

О. Ф. Євсюков

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, Харків

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ШЛЯХОМ САМООСВІТИ

У роботі розглянута структура самоосвіти майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу, що, на наш погляд, є необхідною умовою для якісного розгляду ефективних шляхів її розвитку. Вимоги сьогодення все частіше ставлять питання перед науково-педагогічними працівниками: за допомогою яких технологій стане ефективніше процес підготовки висококваліфікованого фахівця? Зміна гасла «Освіта на все життя» на «Освіта впродовж життя» вказує, що застосування традиційних технологій організації самостійної роботи не дає можливість особистості майбутнього викладача вищого аграрного закладу запустити механізм саморозвитку, а викладачеві звужує діапазон розвитку організаторських здібностей і професійних вмінь. У роботі структуровані основні дидактичні цілі, зміст, методи, джерела і функції педагогічної самоосвіти майбутніх викладачів аграрних вищих навчальних закладів, що унаочнює зазначені елементи.

Ключові слова: компетентність, майбутній викладач, самоосвіта, система, структура.

А. Ф. Евсюков

Харьковский национальный аграрный университет им. В. В. Докучаева, Харьков

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ АГРАРНЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ПУТЕМ САМООБРАЗОВАНИЯ

В работе рассмотрена структура самообразования будущего преподавателя высшего аграрного учебного заведения, что, на наш взгляд, является необходимым условием для качественного рассмотрения эффективных путей его развития. Требования современности все чаще ставят вопрос перед научно-педагогическими сотрудниками: с помощью, каких технологий станет более эффективным процесс для подготовки высококвалифицированного специалиста? Изменение лозунга «Образование на всю жизнь» на «Образование на протяжении всей жизни» указывает, что использование традиционных технологий в организации самостоятельной работы не позволяет личности будущего преподавателя высшего аграрного учебного заведения запустить механизм саморазвития, а преподавателю сужает спектр организационных способностей и профессиональных навыков. В работе структурированы основные дидактические задачи, содержание, методы, источники и функции педагогического самообразования будущих преподавателей аграрных высших учебных заведений, которое визуализирует указанные элементы.

Ключевые слова: компетентность, будущий преподаватель, самообразование, система, структура.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Педагогічна кваліфікація майбутнього викладача аграрного вищого навчального закладу (ВНЗ) визначається рівнем підготовленості до педагогічної діяльності і характеризується ступенем сформованості системи знань, умінь і навичок і ступенем виразності професійно значущих рис особистості, що забезпечують успіх цієї діяльності. Тому підвищення психолого-педагогічної і методичної підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури спеціальності «Педагогіка вищої школи» потрібно розглядати як системний процес, що включає як організовані форми навчання, так і

самоосвітню діяльність майбутніх викладачів. Самоосвітню діяльність можна розглядати як самостійну систему підготовки і як структурний елемент системи підвищення кваліфікації. В будь-якому разі ця система передбачає три етапи: ознайомчий, базовий і етап вдосконалювання. У зв'язку з цим потрібно розглядати зміст і структуру самоосвітньої діяльності на різних етапах формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Системний підхід до вивчення педагогічної самоосвіти вимагає розгляд її в єдності і взаємозв'язку з усіма іншими елементами педагогічної діяльності як відображення об'єктивних потреб і діалектичних протиріч у майбутній діяльності магістрантів.

Якщо визначити функцію як сукупність однорідних об'єктивно існуючих завдань, що постійно повторюються і виражають певну потребу, то в педагогічному плані самоосвіту потрібно розглядати як специфічну функцію (компонент) педагогічної діяльності.

У дослідженнях педагогічної діяльності науковці Н. В. Кузьміна, Ю. М. Кулюткін та інші виділяються її функціональні компоненти: гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський.

Зокрема, гностичний компонент «включає дії, пов'язані з процесом накопичення нових знань про цілі системи і засоби їх досягнення, про властивості суб'єктів і об'єктів педагогічного впливу на вихідній стадії вирішення педагогічних завдань, у процесі їх вирішення і на завершальній стадії вирішення, про психологічні особливості учнів, педагогів і керівників. Він включає також уміння здобувати нові знання на основі дослідження власної діяльності і перебудовувати її внаслідок освоєння нової навчальної і наукової інформації, одержаної з різних джерел» [1].

Зміст педагогічної самоосвіти майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів з урахуванням її специфіки повною мірою співвідноситься із поданим змістом гностичного компонента педагогічної діяльності. Тому можна стверджувати, що самоосвітня діяльність майбутнього викладача аграрного ВНЗ на всіх етапах неперервного підвищення його кваліфікації несе в собі гностичну функцію, котра, у свою чергу, реалізується в усіх компонентах майбутньої педагогічної діяльності.

Педагогічна самоосвіта на всіх етапах є для майбутніх викладачів аграрних ВНЗ найбільш змістовним і тривалим за часом елементом системи підвищення їх кваліфікації в магістратурі. Будучи за своєю суттю гностичною, самоосвітня діяльність на різних етапах і в залежності від специфіки завдань, що вирішуються, може бути розглянута як така, що по-різному реалізує адаптивну, компенсаторну, інформаційну і розвивальну функції.

Педагогічна самоосвіта забезпечує самостійне цілеспрямоване набуття знань у спеціальній галузі, а також у галузі психології, педагогіки і методики навчання і сприяє удосконаленню професійної діяльності майбутнього викладача.

У структурі самоосвіти майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу ми виділяємо:

а) суспільно-політичну самоосвіту, що передбачає глибоке і усестороннє самостійне вивчення і розуміння витоків формування та інструментарію реалізації пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики держави;

б) спеціальну самоосвіту (підвищення якості спеціальних знань, прогресивних інформаційних технологій та телекомунікативних засобів тощо);

в) загальну самоосвіту (розширення загальнокультурного кругозору і підвищення рівня загальної освіченості відповідно до особистих інтересів і запитів, системне розуміння внутрішнього середовища та зовнішнього оточення діяльності організації);

г) педагогічну самоосвіту (набуття і вдосконалення знань та умінь у галузі педагогіки, психології, загальної і окремої методики викладання тощо).

Вивчення особливостей педагогічної діяльності майбутніх викладачів аграрних ВНЗ і виявлення факторів успішності майбутньої педагогічної діяльності дають змогу визначити основні дидактичні цілі, зміст, функції, джерела і методи педагогічної самоосвіти магістрантів. У табл. 1 і 2 наведений синтез цих елементів.

Таблиця 1 – Основні дидактичні цілі, зміст, методи і джерела педагогічної самоосвіти майбутніх викладачів аграрних ВНЗ

Основні дидактичні цілі самоосвіти	Початкове ознайомлення з основами психолого-педагогічних знань. Удосконалювання і поглиблення психолого-педагогічних знань і набуття знань в галузі методики викладання. Удосконалення знань в галузі спеціальних дисциплін. Вивчення актуальних проблем виробничої педагогіки, психології і методики навчання. Вивчення нових напрямків розвитку і організації виробництва.
Зміст педагогічної самоосвіти	Набуття, вдосконалення і розширення знань в галузі педагогіки і психології. Поглиблення, розширення і систематизація знань в галузі спеціальної дисципліни. Вдосконалення методичної майстерності.
Методи педагогічної самоосвіти	Вивчення і аналіз літературних джерел. Оволодіння передовим досвідом навчання і виховання. Творчі пошуки і науково-дослідна робота. Використання різних форм методичних рекомендацій (у тому числі електронних), освоєння нових педагогічних технологій. Інші методи.
Джерела педагогічної самоосвіти	Літературні (суспільно-політична, психолого-педагогічна, методична, спеціальна і художня література). Технічні засоби інформації, Інтернет, лекції, доповіді тощо. Конкретний педагогічний і виробничий досвід окремих викладачів.

На основі аналізу досліджень у галузі виробничої педагогіки і психології ми виділяємо три етапи підвищення педагогічної кваліфікації майбутніх викладачів аграрних ВНЗ (ознайомлювальний – пропедевтичний, основний – базовий і вдосконалювання), а також визначаємо основні завдання, що вирішуються на кожному з цих етапів. Крім того, проблеми самоосвіти ми розглядаємо, виходячи з концепції неперервної освіти і підвищення кваліфікації спеціаліста, визначених національною доктриною розвитку освіти в Україні [2]. Це дає змогу стверджувати, що педагогічна самоосвіта майбутнього викладача аграрного ВНЗ є провідним складовим елементом підвищення професійно-педагогічної компетентності і виконує різні функції у відповідності до кожного етапу.

Самоосвіта передусє вже першому (пропедевтичному) етапу підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим зростає роль адаптивної і компенсаторної функції самоосвіти викладача.

На першому – пропедевтичному етапі підвищення кваліфікації самоосвітня діяльність повинна забезпечити початкове ознайомлення з основами психолого-педагогічних знань, набуття початкових навичок та умінь у педагогічній діяльності. Через це превалюють на даному етапі адаптивна і компенсаторна функції. У зв'язку із завданнями поглиблення, розширення і вдосконалення знань у галузі спеціальної і психолого-педагогічної підготовки, отриманих в організованих формах підвищення кваліфікації, та необхідністю вивчення засобів, форм і методів педагогічного впливу виникає потреба реалізації інформаційної функції.

Таблиця 2 – Функції педагогічної самоосвіти майбутніх викладачів аграрних ВНЗ

Адаптивна	Самостійна пізнавальна діяльність майбутнього викладача, що забезпечує успішне пристосування до виробництва і процесу навчання і виховання майбутніх фахівців; реалізується у процесі професійної діяльності, вивчення психолого-педагогічної і методичної літератури, спостереження за педагогічною діяльністю викладачів.
Компенсаторна	Забезпечує поповнення відсутніх у майбутніх викладачів аграрних ВНЗ педагогічних, психологічних і методичних знань, умінь і навичок.
Інформаційна	Спрямована на пізнання, закріплення і вдосконалення знань, умінь і навичок в галузі навчання і виховання, отриманих внаслідок здійснення інших форм підвищення кваліфікації. Забезпечує осмислене вивчення актуальних проблем психолого-педагогічних, методичних і спеціальних знань, передового педагогічного і виробничого досвіду з наступною реалізацією у практичній діяльності.
Розвивальна	Забезпечує розвиток творчої самостійності у вирішенні педагогічних завдань, вдосконалення і цілеспрямоване застосування психолого-педагогічних знань на практиці, здійснення самовиховання (розвиток чуттєвості, формування переконань, вироблення критичності мислення тощо).

На основному – базовому етапі і етапі вдосконалення у зв'язку з такими завданнями самоосвіти як формування і вдосконалення функціональних навичок та умінь загально-інженерної і педагогічної діяльності, підвищення рівня методичної підготовки особливого значення набуває реалізація компенсаторної, інформаційної і розвивальної функції самоосвіти.

Відомо, що цілеспрямована організація кожного процесу повинна здійснюватися на основі єдиних загальних принципів як основ, керівних ідей і закономірностей, що визначають загальний напрямок діяльності і побудову її механізмів. Через це педагогічна самоосвіта майбутнього викладача аграрного ВНЗ, як компонент його педагогічної діяльності, повинна будуватися на науково обґрунтованих принципах.

Аналіз різних точок зору стосовно проблеми самоосвіти виявлення особливостей процесу самоосвіти, майбутніх викладачів аграрних ВНЗ дають змогу намітити систему принципів організації педагогічної самоосвіти вказаної категорії магістрантів.

Принципи самоосвіти при цьому трактуються як вихідні об'єктивні і суб'єктивні керівні ідеї, дотримання яких робить цей процес осмисленим, організованим, раціональним, динамічним і ефективним.

Ми виділяємо кілька принципів самоосвіти, подаємо часткову їх характеристику і намічаємо можливі шляхи реалізації в умовах технічного закладу освіти:

1) комплексний підхід до самоосвіти, практична спрямованість на вирішення педагогічних завдань щодо підготовки і виховання професійних кадрів для виробництва. Такий підхід дає змогу успішно реалізувати адаптивну, компенсаторну, інформаційну і розвивальну функції самоосвіти;

2) систематичність самоосвіти. Цей принцип передбачає два аспекти: а) постійну протягом усього життя самоосвітню роботу (неперервність); б) необхідність дотримання планомірності і послідовності. Реалізація принципу систематичності забезпечується наявністю системи, що адекватно відображає педагогічну діяльність з урахуванням бюджету

вільного часу, навчально-матеріальної бази та інших реальних умов життєдіяльності викладача;

3) активність засвоєння інформації, критичність осмислення. Цей принцип передбачає глибоке і ґрунтовне переосмислення здобутих у процесі самоосвіти знань, щоб зробити їх справжнім надбанням особистості викладача.

Активність і осмисленість спрямовані на формування власної думки, формування певного ставлення до матеріалу, що вивчається, і забезпечують творче його використання у педагогічній діяльності. Активність не обмежується виключно інтелектуальною стороною. Вона охоплює також переживання, соціальні, моральні і естетичні цінності, радість отриманих результатів; виникнення інтересів і домагань; формування волі і характеру. Справжньої активності у самоосвіті не можна досягти без фактичної самостійності. Одне детермінує інше. Важливість цього принципу полягає в тому, що він виробляє волюву готовність і слугує цілям ідейної спрямованості майбутніх викладачів аграрних ВНЗ, спонукає до творчого вирішення пізнавально-практичних завдань, розвиває професійну і суспільно-політичну активність;

4) диференціація самоосвіти у залежності від рівня готовності до неї. У різних аграрних галузях викладач досягає певного рівня готовності до педагогічної самоосвіти у залежності від рівня виразності педагогічної спрямованості особистості, мотивації, а також навичок самоосвітньої діяльності (початковий, середній та високий рівні). Відповідно до вказаних рівнів повинні встановлюватись і різні завдання педагогічної самоосвіти.

Для майбутніх викладачів аграрних ВНЗ з початковим рівнем готовності першочерговими завданнями самоосвіти є: вдосконалювання соціальних, накопичення психолого-педагогічних знань; набуття і вдосконалення умінь і навичок у педагогічній діяльності; розвиток навичок самоорганізації і самоконтролю самоосвітньої діяльності. Здійснення цих завдань відбувається в основному за рахунок реалізації адаптивної і компенсаторної функції самоосвіти.

На середньому рівні готовності самоосвіта повинна сприяти удосконаленню спеціальних і психолого-педагогічних знань і розвитку професійної кваліфікації до локально чи системно-моделюючого рівня; при цьому реалізуються компенсаторна, інформаційна і розвивальна функції самоосвіти.

Для майбутніх викладачів аграрних ВНЗ з високим рівнем готовності основними завданнями самоосвіти стають: вивчення актуальних проблем у галузі спеціальних дисциплін; осмислення і аналіз передових інформаційних і педагогічних технологій; вироблення стійких механізмів самоосвітньої діяльності. На цьому рівні реалізуються в основному інформаційна і розвивальна функції самоосвіти.

ВИСНОВКИ. Отже, розвиток системи стимулювання педагогічної і самоосвітньої діяльності майбутніх викладачів аграрних може виступати одним з найважливіших факторів зростання їх професійно-педагогічної компетентності, що забезпечить підготовку нового покоління викладачів аграрних вищих навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лузан П. Г. Теорія і методика формування навчально-пізнавальної активності студентів / П. Г. Лузан. – К. : Вид. НАУ, 2004. – 272 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. – 2002. – № 26. – С. 2–4.

O. Yeysiukov

Kharkov National Agrarian University Dokuchaev, Kharkov

**DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE
OF FUTURE TEACHERS OF AGRARIAN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS
BY SELF-EDUCATION**

In the article the structure of self-education of the future teacher of higher agricultural education institution, which in our view is a necessary condition for a qualitative consideration of effective ways of its development. Requirements increasingly put a question before the scientific-pedagogical staff "Through which technologies will become a more efficient process for preparation of highly qualified specialist?". Change the slogan "Lifelong Education" to "Education for life" indicates that the use of traditional technologies and the Organization of independent work enables the personality of the future teacher of higher agricultural institutions run mechanism of self-development, and study narrows the range of organizational ability and professional skills. In the article structured main didactic objectives, content, methods, sources and functions of pedagogical university future teachers of agrarian self-education that visualizes the specified items.

Key words: competence, future teacher, self-education, system, structure.

REFERENCES

1. Luzan, P.H. (2004), *Teoriya i metodyka formuvannya navchal'no-piznaval'noyi aktyvnosti studentiv* [Theory and methodology of teaching cognitive activity of students], Vyd. NAU, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]

2. (2002), *Natsional'na doktryna rozvytku osvity Ukrayiny u XXI stolitti* [National doctrine of education development in Ukraine in the 21-st century], *Osvita. Vseukrayins'kyi hromads'ko-politychnyy tyzhnevnyk*, no. 26, pp. 2-4. [in Ukrainian]

Євсюков Олександр Феліксович,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри української та російської
мов,
Харківський національний аграрний
університет ім. В. В. Докучаєва,
п/в «Комуніст-1»,
Харківська обл., Україна, 62483.
Тел. +38(096)1173182.
E-mail: evsyukov1971@bk.ru



Yeysiukov Oleksandr Feliksovych,
Cand.Sc. (Ed.), Associate Professor,
Associate Professor of Ukrainian and Russian
Languages Department,
Kharkov National Agrarian University
Dokuchaev,
q/a «Kommunist-1»,
Kharkiv Region, Ukraine, 62483.
Tel. +38(096)1173182.
E-mail: evsyukov1971@bk.ru

Стаття надійшла 18.12.2014